

Želvy přinášejí na ostrůvky život

Pomáhá skrývat vajíčka mořských želv před zloději, vysvětluje obyvatelům Bornea, jak je důležité vzácné želvy chránit. **Bioložka** Hana Svobodová také radí turistům, aby určitě nekupovali náramek ze želvoviny. A hledá zdroje pro ochranu želv, které si zamilovala už v dětství.

EVA VLČKOVÁ

LN Proč jste se jako Středoevropanka rozhodla chránit právě mořské želvy?

Důvodů je víc a jsou i celkem osobní. Mně prostě připadají krásné. Už jako tříletá jsem prý nosila domů zvířátka s domečkem, z kapes mi vedly slizové cestičky od hlemýžďů. V první třídě jsem si za vysvědčení přála suchozemskou želvu a mám ji doteď. Kvůli ní jsem si začala o želvách hledat informace a dočetla jsem se, že mořské želvy jsou ohrožené. Přitom jsou důležité pro celý ekosystém.

LN Jak konkrétně?

Například kareta obrovská žere mořskou trávu, čímž neustále obnovuje hustý trávník, ve kterém se schovávají malé vylíhlé rybičky před predátory. O karete právě se zase říká, že je architektem korálových útesů, protože na nich žere přemnožené houby. Důležitá jsou i vajíčka, která želvy kladou na pláž. Nevylíhnou se všechna, takže v ostrovním ekosystému žijí varany i vegetaci, malými želvami se živí ptáci a krabi. Želvy vlastně přinášejí život na řadu malých ostrůvků. Už jen tím, že neustále provzdušňují půdu, když vajíčka zahrabávají. Ekosystém je zkrátka propojený řetězec a želvy do něj patří. Když v něm přerušíme jeden článek, může vypadat o dost jinak.

LN Které druhy želv jsou dnes nejvíce ohrožené?

Mořských želv je dnes na světě sedm druhů a ohrožené jsou všechny, některé kriticky. Záleží na konkrétní oblasti. Například kožatka velká, největší mořská želva, která měří téměř dva metry a váží 800 kilogramů, není kriticky ohrožená v Atlantiku. Ale v Indii a na Šrí Lance už žádná nežije a na Jávě jsou poslední dvě. Obecně se dá říci, že v Atlantiku funguje ochrana na fadě míst docela dobře, Tichý oceán je na tom hůř a Indický je na tom hodně špatně.

LN Co je pro želvy největší hrozbou?

Celosvětově největším problémem je dnes rybolov, protože se želvy chytají do sítí, které jsou všude. Třetína chycených želv v sítích zahyne, protože se nedostanou včas na hladinu a uduší se. Například v Indonésii se navíc k rybolovu používá dynamit, přestože je dávnou zakázaná. Dalším velkým problémem je sbírání vajíček a lov kvůli masu a želvovině.

LN Pro želvy jsou problémem také změny klimatu. Proč?

U želv je pohlaví určeno teplotně. Když jsou vajíčka v určité fázi vývoje vystavena teplotě 29 stupňů, narodí se z nich stejný počet samic a sameců. Když je teplota vyšší, narodí se jen samice, a když naopak nižší, narodí se pouze samci. Klimatická změna tak vede k tomu, že je víc samic, což do budoucna představuje problém. Kromě toho se změnou klimatu přibývá extrémních klimatických jevů, při kterých se výrazně zvedá hladina moří. Bouře přinášejí na břeh odpadky a dochází k erozi, takže místo pláže vznikne schod, který želvy nepřekojí. Ubývá tak míst, kde mohou klást vajíčka. Želvy jsou na Zemi sto deset milionů let a za tu dobu se musely přizpůsobit leccemu, ale měly na to čas. Teď jsou ty změny tak rychlé, že se přizpůsobit nestíhají.

LN Vy se věnujete ochraně želv v Indonésii. Proč právě tam?

Pomáhám s ochranou želv na malých ostrůvcích východně od Bornea, které jsou osmým nejdůležitějším hnízdištěm karet obrovských na světě. Indonésie byla holandská kolonie a díky Holanďanům víme, kolik želv tam bylo ještě před 2. světovou válkou. Dodnes jich ubýlo o 91 procent.

LN Čím je to způsobeno? Dřív místní

Hana Svobodová má na krku přívěsek z kokosového ořechu. Tento materiál je v Indonésii snadno dostupný a může být vhodnou alternativou k želvovině, kvůli níž ročně zemře mnoho mořských želv. Prodej suvenýrů ze želvoviny je nelegální, přesto je v řadě turistických destinací najdete i dnes.

obyvatelé želvy nelovili a nesbírali jejich vajíčka?

To sice ano, ale jen v té míře, že si někdo dal želví vajíčka ke snídani. Problém nastal ve chvíli, kdy se vajíčka začala po tisících dodávat do Číny a Singapur, přestože je to nelegální. Působí tam gangy, které sbírají vajíčka organizovaně, a pro místní obyvatele je to způsob, jak si jednoduše vydělat peníze. Indonésané dlouhá léta pěstovali rýži a žili v poklidu a najednou mají internet, televizi a lepší mobily než já. V televizi vidí, že máme zděné domy a auta, a chtěli by je taky. Úplně si neuvědomují, že my nemůžeme mít dřevěné chatrce a motorky, protože bychom v zimě zmrzli. A vůbec nevidí druhou stránku věci, že víc pracujeme. Když přijí, nejdu Indonésané do práce, aby cestou nezsmokli. Když ráno chvíli nejde elektrika, nejdu do práce, banka zůstane celý den zavřená... Proto si chtějí rychle a bezpracně vydělat sbíráním želvích vajec. A když vejce turisté kupují, proč bychom to nedělali, říkájí si. Záleží to tedy i na každém z nás.

LN Snaží se indonéský stát želvy nějak chránit?

Existují státní centra na ochranu želv, ale ta vycházejí z mylné představy, že je potřeba chránit vylíhlé želvy proti rybám a nebezpečí v moři. Takže mají bazénky, do kterých vylíhlé želvy zavírají. Často je v nich sladká voda, protože je jednodušší ji napustit hadicí než nosit mořskou vodu v kbelících. Želvy tam jsou hladové a navzájem se okusují, trpí infekcemi. Nejsou to skupinová zvířata, je to pro ně stres a naprosto nepřírozená věc. Nemůžou se potápět, takže se jim pořádně nevyvinou plíce, nejsou tam vlny, tudíž nemají natrénované svaly. Po vypuštění téměř nemají šanci přežít. Navíc mořské želvy po prvních 48 hodinách od vylíhnutí ztrácejí instinkt, který jim velí jít do moře. Indonésané argumentují i tím, že turisté chtějí vidět, jak se želvy chrání, ale já jsem přesvědčená, že by je raději viděli zdravé v jejich přirozeném prostředí. Neustále se to snažíme vysvětlovat vládě, ale je to běh na dlouhou trať. Občas se mi alespoň podaří přesvědčit zaměstnance center s bazénky, aby nějaké želvy tajně pustili a odepsali je jako uhynulé.

LN To není právě systémové řešení... Jak by tedy podle vás ochrana želv měla vypadat?

My se snažíme především chránit vajíčka před pytláky. Vedle toho sbíráme odpad, který na pláž přinese příliv. Připlavené kmeny stromů jsou pro želvy neprokonatelná překážka, ale nebezpečné jsou i drobné odpadky. Jedné želvě jsme

z nosu vytáhli celé plastové brčko. Několikrát jsem také viděla, jak měla malá želva kolem krku kroužek ze spodku víčka od PET lahve. Jak vylézá z písku, navlékne se jí kolem krku jako krásný náhrdelník, ale časem by jí uškrtl. Velkým problémem jsou také igelitové sáčky, které si želvy v moři pletou s medúzami a jedí je.

Součástí ochrany by měla být i další opatření. Po vylíhnutí směřují malé želvy z pláže k měsíci osvětlenému moři. Teď ale na ostrovech svítí světla lamp a hotelů, která je matou, takže se často vydají do vnitrozemí. Přitom to má jednoduché řešení. Při besedách, které pořádám ve školách, na to přijdou i šestileté děti: stačí například mezi pláž a domy zasadit stromy.

Problémem je i to, že ubývá klidných pláží, kde se mohou želvy nerušeně pářit a klást vajíčka. Želvy jsou fascinující v tom, že se vylíhnou, potom na dlouhé roky odplují – podle druhu některé na 20 let, jiné až na 35 let – a v dospělosti se neomylně vrátí tam, kde se vylíhly. Uraží přitom tisíce kilometrů.

LN Jak konkrétně tedy pomáháte vy?

Působím jako odborná poradkyně místní neziskové organizace, která chrání dva ostrůvky. Strídají se na nich místní ochránáři, kteří přemísťují vajíčka do bezpečí a každou noc na ostrově hlídají. Nejdřív jsme vajíčka přemísťovali na chráněnou část pláže, ale jednou v noci tam připluli zloději, vylomili dveře a sebrali vejce z dvaceti hnízd jako ze samoobsluhy. Od té doby přemísťujeme vajíčka jen deset patnácti metrů od původního hnízda, ke kterému vedou stopy velké želvy. Nové hnízdo zamaskujeme větvemi a listím, takže ho zloději nenajdou.

LN Vedle toho na ostrov jezdí dobrovolníci z Česka, Slovenska i dalších zemí. Co přesně dělají?

HANA SVOBODOVÁ

Narodila se v roce 1986. Vystudovala **biologii a ekologii** na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. V roce 2010 studovala **indonéštinu** na Sumatře a od roku 2012 působí v oblasti východního Bornea. Je poradkyní neziskové organizace Konservasi Biota Laut Berau (Ochrana mořského života v oblasti Berau) a pomáhá dalším organizacím zaměřeným na **ochranu mořských želv** (více informací na www.morskezelvy.cz). V Česku se věnuje moderním metodám vzdělávání ve vzdělávacím centru TEREZA.

Mořské želvy zahrabávají vajíčka do písku na plážích, kde se stávají vyhledávaným cílem zlodějů. Indonéští ochránáři proto vajíčka přemísťují na bezpečnější místa. Spolu s dobrovolníky z Česka a dalších zemí pak pomáhají čerstvě vylíhlým želvám do moře.

Pomáhají s úklidem pláže a dalšími pracemi. Spolu s ochránáři také sbírají vylíhlé želvičky, které se třeba zasekly za kořenem nebo z jiného důvodu samy nedokážou vylézt z hnízda, a vypouštějí je do moře. Dobrovolníci ale hodně pomáhají už tím, že svou přítomností motivují rangery – místní ochránce želv. Povolání rangerů není příliš prestižní, lidé se jim někdy smějí, že pracují na pustém ostrově, kde není mobilní signál a elektrika. A my jim bohužel nejsme schopni dát plat, který by dosahoval alespoň minimální indonéské mzdy. Když ale vidí, že si někdo z Evropy sám zaplatí letenku, aby jim pomohl, dokážou to ocenit a na jejich práci je to vidět.

Ale práce přímo na ostrovech je pro mě vlastně za odměnu. Mnohem větší dřina je jednání s policií, politiky a úředníky, což je ale také potřeba. Indonésie je třetí nejkorumpovanější země na světě, politici se mění a podaří se přesvědčit jednoho ze sta. Ale pořád to zkouším, i když to není snadné.

LN Jak se Indonésané tváří na ženu z Evropy, která jim přijela radit, jak chránit želvy?

Začala jsem tím, že jsem se na tamní univerzitě učila osm měsíců indonéštinu, anglicky tam nikdo nemluví. A než jsem tam jela, přečetla jsem si Korán, chtěla jsem mu porozumět a přišlo mi, že je spousta věcí stejných jako v Bibli – důležitost rodiny, úcta k rodičům a podobně. Jde jen o to, jak ho teď někteří interpretují a co si z něj vybírají. Indonésie je největší muslimská země světa, ale je tam i pět dalších náboženství a navzájem se tolerují. Indonésané mají rádi svůj klid, neradi se pouštějí do konfliktů. To má tu nevýhodu, že vám někdy řeknou něco jiného do očí a něco jiného za rohem, což je pro mě velký problém, ale nejsou tam téměř žádné náboženské konflikty.

Na mnoha místech tam panuje matriarchát, takže nijak nevadilo, že jsem žena. Člověk se musí přiměřeně oblékat, ale myslím si, že když někdo přichází k nám, měl by respektovat naši kulturu, a když někde jdeme my, měli bychom se chovat podle tamních zvyků. Nemusím kvůli tomu začít nosit burku, stačí mít kalhoty nebo sukni po kolena a nenosit tílko.

LN Proč jste se po studiu přírodovědy nerozhodla pro vědeckou dráhu a začala jste se věnovat ochraně želv?

Protože mi přijde, že výsledky by byly k ničemu, kdyby už nebylo žádných želv. Mám vědu ráda, pořád čtu vědecké články, ale dnes se při výzkumu dozvíme jenom o maličko víc, jdeme hlouběji do detailů. Přitom jsou tady miliony lidí, kteří

o želvách nevědí vůbec nic. Takže mi přijde mnohem důležitější napsat populární články – věřím, že pokud se má něco změnit, má smysl začít u dětí. Důležitá je také práce s celou komunitou. Berly, šéf zmíněné neziskovky, je velice zručný, takže například pořádáme workshopy, kde učí místní obyvatele vyrábět přívěsky a další suvenýry z kokosových ořechů místo želvoviny. Na nejvíce turistickým ostrově Derawan bylo v roce 2013 jedenáct obchůdků se želvovinou a teď jsou tam jen dva. Snažíme se oslovit i turisty. Málodko si na letišti vezme letáček o želvách, ale všichni chtějí mapu. A tak jsme vloni připravili mapu s informacemi o jednotlivých ostrovech a na druhé straně byl článek a fotky, které varují před suvenýry ze želvoviny. To se myslím hodně osvědčilo.

LN O osvětě se snažíte i v Indonésii...

Ano, také tam vzdělávám děti na školách – věřím, že pokud se má něco změnit, má smysl začít u dětí. Důležitá je také práce s celou komunitou. Berly, šéf zmíněné neziskovky, je velice zručný, takže například pořádáme workshopy, kde učí místní obyvatele vyrábět přívěsky a další suvenýry z kokosových ořechů místo želvoviny. Na nejvíce turistickým ostrově Derawan bylo v roce 2013 jedenáct obchůdků se želvovinou a teď jsou tam jen dva. Snažíme se oslovit i turisty. Málodko si na letišti vezme letáček o želvách, ale všichni chtějí mapu. A tak jsme vloni připravili mapu s informacemi o jednotlivých ostrovech a na druhé straně byl článek a fotky, které varují před suvenýry ze želvoviny. To se myslím hodně osvědčilo.

LN Kdo všechny zmíněné aktivity financuje?

Částečně je sponzoruje mezinárodní nadace Turtle Foundation, ale musíme hledat zdroje i jinde a přiznám se, že je to docela těžké. Proto teď trávím delší čas v České republice, z Indonésie se donatoři shánějí špatně. Uvažujeme například o crowdfundingové kampani. A jedna česká škola, kde jsem přednášela, vymyslela krásnou věc – prý se jim náš projekt tak líbí, že každé dítě chce dávat měsíčně deset korun. Pro ně to znamená jednou si nekoupit kokakolu a nám to dohromady složí plat jednoho z dvanácti místních ochránářů. Takže je to úžasný počín. Projekt nově podporuje i Zoo Hodonín.

LN Co plánujete do budoucna?

Ráda bych pomáhala více centrům zlepšovat se, aby v nich dělali dobře přímou ochranu želv, nepoužívali bazénky, věnovali se vzdělávání dětí a práci s místními komunitami. To je totiž podle mě to, co opravdu dlouhodobě pomáhá. Dnes neexistují žádné standardy, jak by měla ochrana želv vypadat. Pracuji na vytvoření manuálu, který by mohl ochránčům želv pomoci dělat svou práci opravdu efektivně a smysluplně. Plánuji udělat web, kde by byla zveřejněná centra, která se snaží dělat věci lépe. To by jim mohlo pomoci shánět peníze i dobrovolníky.